

## Verantwoording

**Vluchteling** de m 1 iem. die vlucht of gevlucht is voor lijfsgevaar of geweld, of voor dreiging daarvan of bedreiging daarmee, vr. *vluchteling*: *politieke vluchteling* iem. die om politieke redenen zijn vaderland ontvlucht is; *economisch vluchteling* iem. die om economische redenen zijn vaderland verlaten heeft 2 vluchtend dier 3 iem. die voortvluchtig is om zich te onttrekken aan straf of gevangenschap, vr. *vluchteling*

Van Dale, *Groot woordenboek van de Nederlandse taal*, r-z, vijftiende herziene versie 2015

Vluchten doe je niet zomaar. Je huis, je thuis, vrienden en familie, de plek waar je geboren bent, waar je werkt, waar je je leven opbouwt, laat je niet achter zonder gegronde reden.

Als individu kan de reden bij jezelf liggen. Je komt in conflict met je omgeving of de overheid, je hebt de wet overtreden en weigert je verantwoordelijkheid op te nemen, je wil je geluk ergens anders zoeken.

Vluchten mensen in groep, dan ligt de oorzaak meestal buiten je eigen handelen, je hebt er geen vat op, je ondergaat het, het overkomt je.

Je vlucht voor geweld, oorlog of een militair conflict.

Je vlucht omdat je de 'verkeerde' religie aanhangt.

Je vlucht omdat je tot een andere etnie behoort.

Je vlucht omdat je honger hebt.

Je vlucht omdat je je kinderen een betere toekomst toewenst.

Je vlucht omdat je kritisch denkt en vrij wil zijn.

Als je een blik werpt in de achteruitkijkspiegel van de geschiedenis, merk je dat vluchtelingen van alle tijden zijn. Alleen mogen ze geen voetnoot worden in de geschiedenisboeken.

Met dit verhaal hoop ik dat iedereen, vrij en onbevangen, vluchtelingen als gelijken blijft tegemoet treden. Zeker in tijden waar het behoud van ons algemeen welzijn ten koste gaat van menselijkheid.

## Inleiding

Wanneer op 4 augustus 1914 Duitsland België binnenvalt, kan niemand zich voorstellen hoelang dit gewapend conflict zal aanslepen: dagen, maanden, ...? Jaren komen niet ter sprake. Is niet iedereen ervan overtuigd dat met Kerstmis alles weer in orde zal zijn? Uiteindelijk duren de vijandelijkheden vier lange jaren. De bezetting van het Rijnland meegerekend duurt de Eerste Wereldoorlog zelfs vijf jaar, tot 30 november 1919.

De eerste totale oorlog is een feit. Niets of niemand blijft gespaard. Voor het eerst wordt op een geïndustrialiseerde en gemechaniseerde manier oorlog gevoerd. Een gevolg van de technologische (r)evolutie die rond 1750 in Engeland een aanvang neemt, begin negentiende eeuw een vervolg kent in de rest van Europa en in het eerste decennium van de twintigste eeuw in al haar kracht explodeert. De snelheid en hevigheid waarmee deze ontwikkeling gepaard gaat, is tot dan ongezien.

De eerste wereld-oorlog is een feit. Alle grootmachten, met in hun kielzog hun kolonies, zijn op het slagveld vertegenwoordigd. In de Westhoek ziet de plaatselijke bevolking voor het eerst zwarten, sikhs, Chinezen, Noord-Afrikanen, Schotten met hun kilts, ... noem maar op.

België rekent op zijn neutrale positie, in 1839 verkregen door het Verdrag van Londen dat de onafhankelijkheid van ons land vastlegt. Anderzijds bepaalt het verdrag ook dat België voor altijd een neutrale staat zal zijn. Deze neutraliteit zal gegarandeerd worden door de grote mogendheden, waaronder Oostenrijk, Pruisen, Groot-Brittannië, Frankrijk en Rusland. En laten dat nu juist de voornaamste protagonisten zijn van de Eerste Wereldoorlog.

België wordt meegesleurd in een maalstroom van geweld waarbij de bevolking het weerloze slachtoffer is. Het Duitse leger drijft met een golf van gruwel de bevolking voor zich uit. Mensen vluchten halsoverkop met hebben en houden. Sommigen zoeken hun heil in Nederland, anderen trekken naar Frankrijk en Groot-Brittannië. Wat opvalt tijdens deze exodus, is de ellende die mannen, vrouwen en kinderen meemaken. Machteloos moeten zij de gebeurtenissen ondergaan. Ongeveer anderhalf miljoen vluchtelingen verlaten België. In november van 1914 komen reeds 900.000 vluchtelingen uit Nederland terug naar België. Zo'n 100.000 vluchtelingen blijven echter tot 1919 in Nederland. Groot-Brittannië vangt een kleine 200.000 vluchtelingen op en Frankrijk telt op het einde van de oorlog nog 325.000 Belgische vluchtelingen.

Uit dit gigantisch aantal vluchtelingen licht ik het verhaal van één gezin dat mij heel sterk beroert, maar dat ook de Belgische vluchtelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog een gezicht geeft. Anonimiteit tegenover een persoonlijk verhaal. Ik ben ervan overtuigd dat dit de lezer beter bijblijft.

Mijn onderzoek beperkt zich tot de Belgische vluchtelingen in het neutrale Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog. Maar het is representatief voor zowel de vluchtelingen van het eerste uur – de inval op 4 augustus – als de vluchtelingen op het einde van de oorlog – de vlucht vanuit de frontstreek naar het binnenland. Het onderzoek geeft ook duiding over de vlucht van Duitse residenten uit België bij het begin van de oorlog en over de vlucht van de bevolking van Noord-Frankrijk naar

Nederland op het einde van de oorlog. Het is een verhaal van 'niet vrijwillige emigratie'.

Emiel De Bruyne en Blondine De Volder, de grootouders van mijn vrouw Lieve, laten in oktober 1914 have en goed achter in Kruibeke (toen nog 'Cruybeke') en vluchten met hun kinderen naar veiliger oorden in Nederland. Ik wil zo goed mogelijk hun vluchtroute volgen tot hun aankomst in Gouda, waar zij vier jaar verblijven. Uit verhalen van 'ons Moeke', Martha De Bruyne, die in 2015 overlijdt, komen Lieve en ik flarden over hun verblijf te weten. Martha was de jongste van acht kinderen uit het gezin Emiel De Bruyne en bij haar zijn heel wat documenten van haar overleden broers en zusters terechtgekomen. Na haar overlijden zorgt Lieve voor het 'familiearchief'. Genoeg materiaal om een familiechroniek te schrijven.

De exodus van het gezin van Emiel De Bruyne wordt de rode draad in dit verhaal. Waar nodig maak ik zijsprongen om de handelingen van Emiel De Bruyne te verduidelijken, in een ruimere context te plaatsen, te begrijpen. Ik probeer mij te verplaatsen in de tijd. Mijn verhaal schrijf ik neer vanuit het denken van honderd jaar terug, als het ware zonder voorkennis van de geschiedenis na 1919. Zonder vooroordelen, met open geest, kritisch waar nodig, met humor waar mogelijk. Ik maak uitgebreid gebruik van fotomateriaal, omdat beelden, hoe rijk onze taal ook is, meer zeggen als woorden te kort schieten.

Bij de aanvang van mijn onderzoek rijst de vraag welke methodiek te volgen. Uiteindelijk heb ik enkel een fotoalbum, zeven notitieboekjes, een aantal door Emiel geschreven essays en verhalen die zijn jongste dochter Martha, mijn schoonmoeder, aan Lieve en mij verteld heeft. Na veel overleg en aftasten van de mogelijkheden om aan bijkomende informatie te geraken lijkt de beste oplossing de volgende: via de persoonlijke anekdote uitzoomen naar het Grote Verhaal.

Ik word de Belgische vluchteling Emiel De Bruyne. Ik probeer te denken als hij, te voelen als hij, te handelen als hij. Ik kom voor alle moeilijkheden te staan die hij ervaren heeft. Die probeer ik op te lossen. Ik heb het voordeel dat ik terug kan keren naar het verleden, waarbij ik volop gebruik maak van Belgische en Nederlandse historiografie. Het resultaat is dat het individuele verhaal ingekapseld en ondersteund wordt door objectieve historische feiten. Dit Grote Verhaal reflecteert enkel die facetten die Emiel als vluchteling raken. De situatie van de Gouwenaar in de periode 1915-1919 komt uitvoerig aan bod, omdat Emiel als inwoner van Gouda dezelfde moeilijkheden ondervindt. Het wordt geen globale schets van de Grote Oorlog. Onduidelijkheden in het verhaal van Emiel worden door de historische feiten opgelost.

Bij de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog brengt mijn onderzoek naar het menselijke verhaal van deze *Urkatastrofe* mij onvermijdelijk met de vluchtelingenproblematiek in contact. Ik ontdek al vlug een aantal gelijkenissen met de vluchtelingen-crisis die wij vandaag meemaken, de menselijke ellende heeft nog steeds dezelfde wanhopige blik.

Daarom vind ik het belangrijk dat het verhaal van Emiel en Blondine verteld wordt: omdat de mens moet leren uit wat honderd jaar geleden gebeurde, in de hoop dat hij niet dezelfde fouten maakt. Laat hem lessen trekken uit het verleden.